

Korostenski, Jiří

[Левашов, Е.А. Географические названия – прилагательные, образованные от них – названия жителей – словарь-справочник]

Opera Slavica. 2006, vol. 16, iss. 2, pp. 62-64

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116483>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

deutschen Sprache (s. 109-114) zkoumá z historického hlediska pronikání anglicizmů do němčiny; zvláště markantní je tento trend v posledních desetiletích, která jsou poznamenána procesem globalizace.

Na konci sborníku je připojen abecední seznam účastníků symposia s uvedením místa jejich pracoviště. Obsah je situován na začátku (s. 3-4).

Přednesené příspěvky přinesly zajímavé poznatky a mohly by se stát impulzem k dalším badatelským aktivitám. Uspořádání symposia a vydání sborníku s otištěnými referáty můžeme považovat za zdařilou připomínku životního výročí zesnulého jubilanta, který se významnou měrou zasloužil o rozvoj české jazykovědné rusistiky v období druhé poloviny 20. století.

Aleš Brandner

Левашов Е. А.: Географические названия – прилагательные, образованные от них – названия жителей – словарь-справочник. С.-Петербург, ДБ, 2000. 603 с. ISBN 5-86007-221-X.

Slovník má netradičně zpracovaný materiál: obsahuje totiž abecedně seřazené zeměpisné pojmy, od nich utvořená adjektiva a jména obyvatel od nich odvozená. Ve slovníku je 7 430 slovníkových hesel, o něco více přídavných jmen, s ohledem na varianty a několikánásobné množství jmen obyvatelských, které zahrnují tvary s různými příponami.

Slovník slouží jako informační zdroj a rovněž může mít i funkci materiálového korpusu pro jazykovědné, příp. jiné výzkumné účely. Jeho základ tvoří třístupňová struktura, do níž jsou zahrnuta kromě toponym ve spisovné podobě ruského jazyka také odvozená přídavná jména a od obou odvozené názvy jmen obyvatelských.

Poněvadž se ve slovníku dodržují přísně filologické zásady, je každé slovo jako součást slovníkového hesla posuzováno podle zásad ruské gramatiky a jsou dodržovány zásady hnízdování. Každé toponymum a jeho odvozeniny jsou součástí jednoho slovníkového hesla.

Při výběru materiálu byly dodržovány principy běžného užívání zmíněných slov, to ovšem nevyloučilo výzkum materiálu i z pohledu diachronie.

Členitá struktura slovníku posílila i některé další dimenze. Lexikografické dílo je svým způsobem i výkladové, poněvadž významy všech adjektiv a jmen obyvatelských vysvětlují význam výchozího jména. Zjevná je ovšem funkce slovtvorná, poněvadž zeměpisná jména a jejich odvozeniny vytvářejí standardní slovtvorné řetězce, např. *Анапа* → *анапский* → *анапчане*.

Zeměpisná jména neexistují izolovaně a jsou značně závislá na své příslušnosti k širší obecně formulované třídě předmětů. Tato příslušnost je mnohem výraznější než např. v češtině, poněvadž i bez přímého odkazu v textu na povahu příslušnosti zmíněného zeměpisného pojmu je tento vyjádřen rodovou příslušností: *Мутная Мур (река) бесилась, рвалась из берегов ж. р.; Лох-Несс (озеро) богато рыбой ср. р.; Карши (город – Узбекистан) м. р., Карши (степь – Узбекистан) ж. р.* Pokud gramatika jednoznačně neurčuje jednoznačně variantu rodu, dochází i zde ke kolísání: *Сомали – ж. и ср. р;* či dokonce *Гоа – м., ж. и ср. р.*

Slovník též nově registruje gramatické změny slov ruských menšin ve státech bývalého SSSR, které pociťují vliv dominantních jazyků. Např. estonské zeměpisné názvy na *-a, -я* (*Кунда, Отена*) apod. jsou v místním ruském tisku uváděny v mužském rodu a neskloňují se, ačkoli podle zákonitostí ruského jazyka jsou rodu ženského a skloňují se.

Protože se zeměpisná jména podřizují současně dvojím normám, formální i smyslové, dochází v některých případech k variantnímu užití. Pokud je třeba vyřešit obtížné případy, zejména v časové tísní konkrétní řečové situace, jazyk dává přednost smyslové shodě, jak je doloženo na příkladech ve slovníku.

Variantnost se projevuje u jmen tohoto typu na různých úrovních: foneticky např. *Нанкин*, *-а* ale *Харбин*, *-а*, pádově *Анды* – *р. Анд Андов*, číslem *Курилы* – *мн., Алаверды* – *ед.* aj. Jde především o zeměpisné názvy, které si ruský jazyk nedostatečně osvojil.

Slovník rovněž zachycuje změny v normě toponym. Jedním z nejvýraznějších rysů změn je tendence k posilování neohebnosti těch jmen, která končí na historicky příponovou koncovku *-ово/-ево/-ёво* *Тырново* v případech jejich absolutního užití, tj. pokud se nespojují s rodovým příznakem. Uvedenou tendenci lze podle autorů slovníku zaznamenat již v minulém století, kdy se v profesionální mluvě vojáků, ale i železničářů a geologů se tradičně neskloňovalo. Dnes se uvedená norma stále více rozšiřuje i do neutrálního užití.

Jako jazyk flektivního typu má ruština stejně jako čeština podobná derivační schémata, v nichž zeměpisná jména slouží jako odvozující kmen pro derivaci přídavných jmen. Ta byla v případě toponym vždy v ruštině produktivním zdrojem tvoření. Přes tuto úlohu byla adjektiva tvořená od toponym ve filologických slovnících prezentována velmi nedostatečně. Jejich normativní užití nebylo možné v řadě případů dost dobře možné prověřit. Tvoření adjektiv se v případě cizojazyčných toponym řídí v ruštině slovo-tvornými zásadami výchozích jazyků. Máme proto *Конго* → *конголезский* od fr. *congolaise* aj. V mnohých případech je tvoření těchto adjektiv poměrně složité i u ruských toponym a adjektiv od nich derivovaných, kde též nelze uplatnit pouze modely normativního typu, např. *Черновцы* → *черновицкий*, *река Белая* → *белорецкий* apod.

Ruský jazyk má mnoho způsobů vyjádření jmen obyvatelských, počínaje od několika opisných až po speciální substantivní vyjádření, vytvořené od zeměpisného názvu. Všechny jsou ovšem synonymní: *из Брянска, брянский, брянец*.

Slovník má stejnou strukturu jako obdobné lingvistické slovníky. Jeho páteř tvoří slovníkové heslo, které se skládá ze tří významových jednotek; zeměpisné jméno (toponymum) jako podstatné jméno a zároveň odvozující kmen pro odvozené přídavné jméno a jméno obyvatelské, tvořené buď od toponyma, nebo od adjektiva. Slovník má strukturu s výraznými prvky slovo-tvorného hnízdování. Mezi toponyma jsou zahrnuta zeměpisná jména nejrůznější povahy jako města, názvy států, ale také pohoří, pouště, jezera, řeky apod. Stranou nezůstaly ani významné historická, etnografická, přírodní a ekonomická regiony (např. *Кузбасс, Полесье*) a významné celky správní povahy. V této souvislosti jedna drobná výtka. Domníváme se, že v úvodu deklarovaná území historického charakteru by mohla být prezentována alespoň pro Rusko poněkud úplněji, poněvadž chybí např. Livonsko, Zlatá Horda a další.

Zeměpisné názvy mají abecední řazení a ústřední slovo – zeměpisné jméno – se uvádí ve výchozím gramatickém tvaru s přízvukem. Jsou rovněž uváděny i varianty přízvuku, stejně tak jako i gramatické tvary. Pokud jméno označuje různé geografické pojmy, je

jméno uváděno pouze jednou, ovšem s uvedením příslušného pojmu pomocí obecného názvu, např. (*Триполи – г. – Ливан; Ливия*).

Slovníkové heslo je doplněno poměrně bohatým gramatickým aparátem. Kromě standardního naznačení sklonění paradigmatu tvarem 2. pádu č.j., gramatického rodu, čísla a v případě nesklonných jmen rodu a čísla, se v toponymech ženského rodu na měkkou souhlásku a v mužských na *-ов, -ев, -ин* a ve jménech rodu středního na *-ово, -ево, -ёво -ино, -ыно* se uvádí tvar 7. pádu č.j. Rovněž variantnost čísla, rodu a pádu je prezentována v rámci slovníkového hesla.

Slovník má podrobný návod k užívání a je doplněn seznamem užívaných zkratk, pramenů a literatury. Svým obsahem a zaměřením je nový slovník originální nejenom svým zpracováním, ale také může posloužit jako praktická pomůcka pro všechny, kdo se každodenně s toponymy pracuje. Jeho precizní zpracování a normativní povahu ocení jistě nejenom studenti, ale také tlumočníci, překladatelé a všichni zájemci o ruský jazyk a kulturu.

Jiří Korostenski

Похлебкин, В. В.: Кулинарный словарь. Москва, Центрполиграф, 2002. 503 с. ISBN 5-227-00460-9.

Předkládaný slovník má výkladový charakter, ale vzhledem k povaze zpracovávaného materiálu též vysvětluje postupy při přípravě pokrmů a poskytuje podrobné informace ve všech oblastech kuchařského umění. Rovnoměrně jsou zastoupeny teorie i praxe přípravy jídla, zpracování suroviny, ale též užívání kuchařského nádobí a kuchařského náčiní. Stranou pozornosti autora nezůstaly ani druhy kuchařských krbů a historie kuchařského umění.

Slovník nevybočuje z tradice slovníků uvedeného typu, které mají za hlavní cíl šířit profesionální kulturu a systematizaci kuchařských znalostí a pojmů nejen v oblasti domácí kuchyně, ale nahlíží pod „pokličku“ i ostatním národům, především v Evropě, ale do určité míry i na celém světě.

Nás zajímá především lexikografické zpracování celého díla. Výstavba slovníkového hesla má spíše encyklopedickou povahu. Postrádá jakýkoli gramatický aparát v lexikografickém slova smyslu, což je ovšem u slovníků sledovaného typu běžné. Tento do značné míry tradici neopouští. Rovněž výkladovou část bychom nejspíše charakterizovali jako všeobecně zaměřenou. Přesto u některých hesel můžeme nalézt spíše nahodilé poznámky slovotvorné a etymologické. Např. heslo *Лепешка* má v závorce uvedenu doplňkovou informaci *от глагола лепить*, nebo *Лу (фр. lit – постель) či Ливер (англ. liver – печенка)*. Někdy tyto nahodilé poznámky uvádějí správný tvar pojmu, pokud byl dotčen procesy lidové etymologie. U hesla *Лишровать* je uvedeno *иногда легировать, что неверно; от фр. lier связывать*.

Nejcennější je pak z hlediska výkladového vlastní popis výrobků, výrobních postupů a pojmů, především pak srovnání některých pojmů na první pohled internacionální povahy. Při podrobném studiu zjistíme, jak je obtížné srovnání takovýchto pojmů z pohledu tlumočnicků a překladatelů, kteří se nejčastěji setkávají s oblastí neekvivalentní slovní zásoby, a tudíž i se způsoby jejího převodu. Pro naše srovnání by mohl být poučný pohled